

РЕЦЕНЗИЯ

по конкурса за академичната длъжност „професор“ по специалност 3.5. Обществени комуникации и информационни науки (журналистика – международна журналистика) с кандидат доц.д-р Мария Стефанова Нейкова (ДВ № 64 от 16 август 2016 г.)

от доц. д-р Костадин Грозев, ръководител на катедра „Нова и съвременна история“ към Историческия факултет на СУ „Св. Климент Охридски“

Доц. д-р Мария Стефанова Нейкова е отдавна утвърден и авторитетен изследовател, университетски преподавател и експерт в областта на журналистиката, масовите комуникации и международните отношения. Тя е доктор по политология от 2000 г. и се хабилитира през 2005 г.с хабилитационен труд („Пресечна точка“ от 2003 г.) в областта на международната журналистика. Автор е на 3 самостоятелни монографии, 14 глави в колективни монографии, 2 превода на книги по темата на конкурса, редакторство/съставителство на 16 сборника, както и на 37 студии и статии в научни списания и академични сборници и на 1 учебно помагало. Тя преподава в СУ „Св. Климент Охридски“ постоянно от 1986 г. като преди това има стаж в оперативната журналистика.

Доц. д-р Мария Стефанова Нейкова е представила за участие в конкурса за академичната длъжност „професор“ 1 самостоятелна монография и 10 оригинални и самостоятелни студии и статии в колективни академични сборници и в ГСУ-ФЖМК. Всички те са публикувани след датата на нейната хабилитация през 2005 г., като хабилитационният ѝ труд за доцент е публикуван още през 2003 г.

Веднага искам да отбележа, че става дума за утвърден учен и преподавател, който изключително целенасочено се развива в областта на международната журналистика и медийната теория и практика, развила своя опит от практиката на равнище академични изследвания и преподаване. В настоящата рецензия ще привлече вниманието на почитаемото жури и интересуващата се академична публика към качествата на представената в конкурса монография, както и на приносите в представените в конкурса студии и статии. Ще имам предвид и нейната преподавателска дейност, както и, разбира се, престижа, който има съответната експертна професионална общност на академичните преподаватели и изследователи в социалните науки.

Публикуваната в началото на ноември 2016 г. Монография **„Монолог или диалог? Противоречивият свят в обектива на глобалните телевизии“** (София, УИ „Св. Климент Охридски“, 2016 г.) е основният предмет на настоящата рецензия, защото е резултат както на емпиричния материал, събран в рамките на съвсем конкретен изследователски проект, финансиран от УКХ „Алма матер“ при СУ, така и на продължително осмисляне и натрупване на опит в анализа, разбирането и обяснението на ролята на глобалните медии в съвременния глобализиращ се все повече свят. Монографията е мащабно изследване, основано на уникален не само за България мониторинг на добре подбрани глобални медии. То представлява убедителен критичен анализ както на събраните в хода на изследването емпирични данни, така и на съществуващите теоретични подходи към подобни изследвания, разработвайки специфична иновативна методология за конкретното изследване. До голяма степен монографията е естествено обобщение на един вече дълъг изследователски път, изминат от доц. д-р Мария Нейкова.

Монографията има три основни съдържателни елемента – сериозното навлизане в актуалния академичен и социален дебат за рамката и функциите на медиите в съвременния глобализиращ се свят, концентрирането на емпиричния анализ върху глобалните телевизии в наши дни и начина, по който те отразяват най-важните международни събития и обобщаващ поглед върху начина, по който медийната среда у нас се вписва в тенденциите, характерни за по-развитата част на света. Всеки един от тези елементи носи съществен изследователски принос, основан на дълбоко познаване на съществуващата литература по темата, на оригинален и добре аргументиран методологически подход (на базата на социологическа извадка, въпросници, обработка на регистрационните карти и др.) преди да се пристъпи към практическите заключения и теоретичните обобщения, на качествен последващ анализ и задълбочени изводи.

В теоретичната част глобалните медии са представени като една от характеристиките на глобализиращия се свят с всичките му противоречия. Въпреки че глобалните телевизионни 24-часови новинарски канали са явление на последните 30-40 години тяхното теоретично осмисляне е обусловено от по-широката медийна рамка в историческия ѝ контекст от края на Втората световна война насам. Тезата на автора, че светът и медиите се развиват едновременно паралелно и чрез взаимното им пресичане е много добре аргументирана, като оттук произтича и трудността при емпиричното изследване поради крайната динамика както в световната политика, така

и в самите медии, като често едната влияе на другата и обратно. Особено място в теоретичната част заема темата за диалога, особено при липсата на сериозни изследвания на глобалните информационни мрежи в систематичен план. Тези мрежи са поставени в рамките на политическата история на конкретната страна и регион при представянето на процеса на оформянето на сегашните медийни системи. Оттук диалогът е характеризирани като комуникация между различните възгледи при обсъждането на конкретно тематично поле (например междукултурния диалог).

Характерна за монографията и много полезна въобще за академичната практика у нас е прецизната работа с понятията – тук не става въпрос за някаква теоретична мода и налагане на конкретни теми за анализ или подходи на изследване, а целенасочен авторов интерес към съвременната дискусия за универсалните човешки права и тяхното място в глобалния свят (вкл. и в областта на медиите – карикатурите на Мохамед и убийствата в „Шарли ебдо“). Оттук е пристъпено към ролята на медиите днес – за мен като историк, който напоследък също се занимава с публичната дипломация и теориите за меката сила, много важен е медийният аспект на темата, даващ предимство на един или друг политик или една или друга държава при реализацията на поставените цели. Добре познаваща международната политика на Балканите и в Близкоизточния регион, доц. Нейкова се намесва уверено в дебата между различни автори, противопоставящи мюсюлманската и западната християнска цивилизация. На основата на направения теоретичен анализ и типологизацията на телевизиите на световно равнище, тя дава своя дефиниция за глобални 24-часови новинарски телевизионни канали – т.е. такива, които имат възможностите да оформят глобален информационен поток и да действат едновременно като агенти на хомогенизацията и хетерогенността.

Оценявайки спецификите и общите характеристики на глобалните телевизии, авторът привлича вниманието към техния език – английския. Отделна глава е посветена и на аудиторията на глобалните медии, които очевидно трудно се подлагат дори на количествен, а да не говорим за качествен анализ. Изключително важна е темата за възприятието на телевизионното съдържание и послания, които зависят в значителна степен от средата на възприемане – дали е нормална или кризисна ситуация, има ли конкуренция на местни медии, какви са преимуществените политически пристрастия сред нея, има ли пристрастност при отразяването на международните новини, показва ли се нецензуриран материал и др. Всички тези фактори определят доверието и към глобалните, и към местните медии.

Втората част на изследването представя методиката, конкретните данни, резултатите в оценъчен план и изводите, които могат да се направят в резултат от осъществяването на двегодишно емпирично изследване на 11 глобални 24-часови новинарски телевизионни канала. Използвайки подхода на извадка от две последователни и две съставни седмици през 2012 и 2013 г. На главните страници на сайтовете на А24Медия, Африка Индипендънт ТВ, Ал Джазира Инглиш, Би Би Си Нюз, Китайската централна телевизия, Си Ен Ен Интернешънъл, Евронюз, Франс 24, Прес ТВ, Ар Ти, Телесур са били регистрирани 5656 текста. Освен съдържателната страна на резултатите, в монографията са отразени възникването и развитието до момента на всяка една от тези медии. Анализирани са оформлението на сайта, структурните му характеристики, тематичното отразяване, медийната география. Накрая се завършва с дискурс анализ на заглавията и някои най-показателни текстове. Следва да се отбележи, че проектът е осъществен с включване в реализацията му на студенти и докторанти, което сочи качествата на автора като преподавател и организатор на съвместна работа на млади и утвърдени изследователи.

В края изложението е потърсен отговор на въпроса къде е България в съвременното медийно развитие и доколко и как е отразена тя от наблюдаваните медии. Накрая е направен общият извод, че разглежданите новинарски телевизионни канали са глобални и като съдържание, и като разпространение, въпреки всички възможни уговорки и условности при техния анализ.

Подобно мащабно изследване предизвиква множество въпроси и вероятно не по-малко критики. В тази рецензия бих изразил по-скоро едно очакване за по-подробно преставяне и в съдържателен, и в исторически план на връзката между международната журналистика, намерила място в нашите телевизионни канали и „обектива“ на глобалните медии, но това вероятно изисква друг подход и друга методология, която аз съм убеден доц. Нейкова може да развие в близките години.

Приносителите на рецензираната монография се допълват и с редица по-ранни публикации, хвърлящи светлина върху анализираните процеси. Такъв е случаят с текста, посветен на връзката политика и медии във връзка с войната срещу Ирак (№ 2 от списъка на статиите и студиите) и отражението ѝ върху общественото мнение във Великобритания. В нея решението на Лондон да се включи в коалицията, ръководена от САЩ, се поставя в контекста на действията не на установените легитимни три власти, а на една нова „пета власт“ – дело на затворена информационна верига,

обединяваща малко на брой, но много влиятелни лобисти, консултанти, членове на парламента, държавни чиновници и журналисти. Така аферата „Чилкот“ поставя въпроса за ролята на държавата в отношенията с медиите. Така на дневен ред излиза и много актуалният проблем за медийната грамотност, чиято липса поражда съмнения, че свободните медии са в състояние да осигурят обществен контрол върху обществения живот дори в една развита страна като Великобритания.

Доста от вече споменатите приноси на монографията са доразвити и самостоятелно открити в представените в конкурса статии и студии. Те могат да бъдат групирани в поне 4 тематични кръга: състоянието и проблемите на глобалните медии; връзката журналистика – политика – история; морално-етичните проблеми на печатните и електронните медии в развити демократични страни като Великобритания и САЩ; проблеми на актуалното състояние на българските медии и тяхното позициониране в локалната (балканска), европейска и глобална среда. Във всички публикации личи вещият поглед не само на медийния познавач, но и този на експерта-международник, изкушен от съвременната история, политика и състояние на международните отношения.

Като историк съм благородно пристрастен към присъстващата в публикациите на доц. Нейкова исторически ракурси. Въпреки че тя не се занимава конкретно с история на журналистиката, в нейните трудове има достатъчно конкретен исторически материал, който допринася за цялостното положително отношение към нейната продукция. Така например, тематичният кръг за глобалните медии се допълва със студията за 90-годишния юбилей на авторитетното списание „Форин афеърс“ (№3). В нея се разглежда историята на списанието и изследвана в цялост, като с подхода на вещ историк разказът е поставен в конкретни хронологически рамки, направена е вътрешна периодизация на изследвания проблем и е привлечен съответния изворов материал (в случая – статии от списанието). На този фон са изведени глобалните процеси в международните отношения – Втората световна война, използването на радиото като инструмент за масова пропаганда, Студената война и идеологическото противопоставяне, свързано с идеята за износ на ценности, деколонизацията, ролята на Третия свят, възхода на телевизията, отражението на края на Студената война и др. Оттук много лесно може да се изведе връзката с изследваните в монографията проблеми.

Доц. Нейкова се вълнува от развитието на международната журналистика в България и я анализира задълбочено – с нейните различни измерения, успехи и

трудности. Това личи в представянето на резултатите по проект за подбора на международните новини – първият такъв научноизследователски опит в България (№ 10). Разработен е оригинален въпросник, ориентиран към самите журналисти, които правят преценка за интереса към международните събития и налагащите се информационни ценности. Направен е доста притеснителният извод за спадналите възможности на международната журналистика в България във време, когато страната е както член на ЕС и НАТО и е разположена в район със значителен конфликтен потенциал. В този извод се вписва и по-общата балканска перспектива (№ 6). Посочен е много важен парадокс – увеличаване на броя на условно демократичните режими в света при едновременно свиване на територията на свободата.

Така стигаме и до друг много важен тематичен кръг в изследователските приноси на автора, свързани с журналистическата етика и морално-етичните проблеми на международните журналисти. Особено интересен е подходът в статията „Професия под натиск“ (№ 5), където се разглеждат всъщност две професии – на журналиста и на преподавателя по журналистика. Тук естествено се появява темата за политическото влияние върху медиите в комбинация с пазарния натиск и, същевременно – на технологическите нововъдения и натиска на новата „гражданска журналистика“. Тенденциите в България се съчетават с анализа на проблеми със свободата на медиите дори в страни като Великобритания (№ 4 и 8), свързани с незаконно подслушване на телефоните на журналисти, ролята на парите, връзките на управляващите с журналисти и др. Важни изводи в подобна посока са направени за аудиторията, темите и интервюираните експерти и политици в предаването „Събота 150“ (№ 7).

Обобщение на всички теми в рецензираните публикации е студията „**Знаци във времето или следите, които ходят на света оставя в медиите**“ (№ 1). В нея авторът използва три знакови годишнини през 2015 г. – от едно глобално събитие (края на Втората световна война), от един институционален доклад на ЮНЕСКО за медиите и от едно теоретично изследване, даващо дефиниция на понятието новина. Оттук са изведени дебатите за ролята на медиите, особено с оглед политическите влияния и технологичните промени. Оттук авторът извежда контурите на един нов свят, навлязъл в етап на голяма подвижност, която подкопава концепцията засвободни, независими, плуралистични медии. Направена е успешна периодизация на медийните дебати – общо 6 от началото на 70-те години на XX в.

Тъй като конкурсът е за академичната длъжност „професор“, несъмнено оценката на преподавателската дейност на кандидата е от особено важно значение. Нямам съмнение, че доц. Мария Нейкова е авторитетен изследовател и академичен преподавател с високи качества, методическа подготовка и особено силно желание за работа със студенти, докторанти и млади преподаватели, което е видно от приложената справка. Тя има и широка дейност в научноизследователски проекти, неправителствени организации и активно присъствие в медиите.

В заключение, отчитайки качеството на представените по конкурса монография и съпътстващите я студии и статии, както и цялостната академична дейност на доц. д-р Мария Стефанова Нейкова, както и високото мнение, което колегите от академичната общност имат за нея, смятам, че ФЖМК и СУ „Св. Климент Охридски“ имат всички основания да я изберат за професор по специалността 3.5. „Обществени комуникации и информационни науки“ (журналистика – международна журналистика).

София, 17 декември 2016 г.

Рецензент:

A handwritten signature in blue ink, appearing to read "K Grozev". The signature is written in a cursive, somewhat stylized script.

(Доц. д-р Костадин Грозев – ИФ на СУ)